

մահուանէն ետեւ՝ իր ստացուածներն իր ու իր կնկանը, եղբայրներուն եւ ազգականներուն անդնին: — Եղբայրներէն մէկուն էր Թողու՝ 1000. մէկուն՝ 500, երրորդին՝ 300 Ֆիորին: — Բերեգիս քրոջը էր Թողու՝ 500, Ռուզալիս քրոջը՝ 500, ասոր սղուն՝ 500 Ֆիորին: — Քրիստոս բնակող քրոջը զուակներուն մէկուն 500, մէկուն՝ 1000 Ֆիորին: Իր աներ որդոյն էր Թողու 500 Ֆիորին: — Իրեն ծառայութիւն ընող գերձակ աներն եւ ասոր աղջկանը կը Թողու՝ ժամօք քովի երկիրը՝ աներովը մէկտեղ:

Կառկակատարներուն կը յանձնէ, որ իր մահուանէն ետեւ՝ իւր ազգականացը՝ մինչեւ չորրորդ պորտ, բաշխեն ըստ արգարութեան եւ ըստ իրենց խոջճմտանացը՝ 2000 Ֆիորին: — Տէր Անտոն Մարտեան քահանայն եւ Գրիգոր Աջա Գանիէլեան կառկակատարները կը խընդրուին, որ յանձն առնեն կառկին մէջ եղածները սիրով գործագրելու: Ասոնց կ'աղաչէ, որ յանձնն Գրիգոր Ռսկերիչեանին, որ գինիներուն եւ գինեռաններուն հոգ տանի. կարգաւորեալ հաշիւ ցուցնէ, երկիրներուն անսեռութեան հոգ տանի. եւ այլն. Պետրոս աներին ալ որ՝ իր պաշտօնն աղէկ կատարէ: — Պարձակալութեան ստեղծ լինալէն ետեւ՝ կնկանը պետք չեղածները ծախուին. անոնց գումարը գրամագլինի վրայ գարնուի, որպէս զի ամուսինն ու տղան անոնց շահէն, աւելի համագտութեամբ կարենան ապրիլ:

Կը յանձնէ կառկակատարներուն, որ իր մահուանէն ետեւ, ամէն բան կահագործ ընեն. եւ աղբուական ստացածք մը — զոր իրենք կուզեն — գուրս առնելով — մէջ քաղաքաբաշխուցիւնն եւ ո՛չ հարկապահանջութիւնն ան ստացուածքներուն մէջ խառնուի. անոնց վրայ ձեռք չդրուի եւ կնքելով կամ գրի առնելով՝ իր սիրելի ամուսնոյն անհասգտութիւն չլպարձանեն: Որպէս զի անանց մէկու մը պատասխանատու ըլլալու, իր ստացուածքը խաղաղութեամբ վայելէ իր զաւկին հետ: — Տղան ծնանելէն ետեւ, իր ամուսինն, իբրեւ ընտկան խնամակար, պարտական չըլլայ մէկու մըն ալ հարկն տալու. գուրս առնելով կառկակատարները: — Կը յանձնէ դարձեալ կառկակատարներուն, որ իր սիրելի ամուսինը պահպանեն, անոր վրայ հսկին ու ծնանելի տղուն վրայ հոգ տանին: Անոնց օգնեն, խրատով ու շիտակ ճամբայ ցուցնելով: — Չեմ տարակասիր, կ'ըսէ, որ իմ սիրելի ամուսինն անոնց հնազանդ պիտի ըլլայ. եւ իրենց խրատը պիտի լսէ:

Կը յուսայ, թէ իր մահուանէն ետեւ, իր գործակատարները՝ վարձակալ երկիրներուն եւ անտեսութեան այնպէս հոգ պիտի տանին, իբրեւ թէ ինք կենդանի ըլլար: — Կտակակատարներուն աշխատութեանը համար, ամէն մէկուն կը Թողու հարիւրական Ֆիորին: Ասկից զատ, իր մահուանէն ետեւ, ինչ բանի համար որ աշխատին, իրենց ստիճանին համեմատ՝ ընդունին իրենց վարձատրութիւնը: — Վերջապէս կ'աղաչէ, որ քիչը շատ համարին եւ սիրով ընդունին. ու իրենց աշխատութեանը մեծագոյն վարձքն Աստուծակ սպասեն:

Աս կերպով, կ'ըսէ, իմ վերջին կամքս ու կարգադրութիւններն ընելէն ետեւ, ամէն մէկէ, որոնց դէմ որ բան մ'ըլած եմ, Թողուցիւն կը խնդրեմ: Ես ալ ամենուն Թողուցիւն կու տամ: Եւ ասով հոգիս ստեղծողն յանձնելով՝ աս իմ ետքի կամքս, մեծագոյն ապահովութեան ու հաստատութեան համար, յատուկ ձեռքս կը ստորագրեմ եւ սովորական կնիքովս կ'ամրացնեմ:

ՅՈՎ. ԱՆԾԻ

Յ Ե Ն Ե Ի Կ Ե Ն Ե

- Ն Ի Ր Հ Ր Տ Ե Ր Գ Վ Ե Ի Բ Ի Բ Ի Ե
56. ԽԱՆՍԻՍԻՆ Բ. — Յանիներորդ դարի կտակը: Թիֆլիս 1899. տպ. Մ. Մարտիրոսյանցի. էջ 31: Գին 16 լ.
 57. ՏՕՆԷԼԵՆ Զ. — Գործնական ձեռնարկներու արդի աշխարհագր. Բ. Գիտք: Կ. Գ. 1899. 8 լ. Ե. Մատենոսյան: Էջ Է+206: Գին 4 զր.:
 58. Տեղեկագիր Հայ Ընթացատան Ջիւրինոյ: 30 դ շրջան, 1900. 8 լ. Թաղիկեան. էջ 11:
 59. ՇԱՀ-ՆԱԶԱՐԵՆԻՍ ՍԻՄԵՕՆ ԲԺԻՇԿ. — Երեսնամի Հայոց Թեմական հոգեւոր դպրանոցը եւ հասարակութիւնը. Մոսկուա 1899: Տպարան Բ. Բարխուդարեանի. էջ 32: Գին՝ 30 կոպ.:
 60. — Դպրանոցի աշակերտներին մի ցանի խրատներ: Մոսկուա 1899: Տպարան Բ. Բարխուդարեանի. էջ 14: Գին՝ 20 կոպ.:
 61. — Դպրանոցի ներկայանալիս: Մոսկուա 1899: Տպարան Բ. Բարխուդարեանի. էջ 23: Գին՝ 26 կոպ.:
 62. — Որոշ կանոնադրութեան եւ ծրագրի անհրաժեշտութիւնը եւ Հայոց Թեմական հոգեւոր դպրանոցների վարչական եւ ուսումնական կարգ ու կանոնի դիտարկումը միակերպութեան զարգացումը: Մոսկուա 1900: Տպարան Բ. Բարխուդարեանի. էջ 84: Գին՝ 1 ռուպ.:
 63. ԱՂԱՆՈՒՄԻ Մ. Վ.՝ Տղոց կրթագիտութիւնը: Կ. Գ. տպ. Կ. Գ. Պէտլիք. 1900: էջ 2+174:
 64. «ՂՈՒՄԵՑ գրական հանդէս», Նոր. Գիտւոց քն. Աղանձանց: Հինգերորդ Ցարի, Գիտք Ա (1900 Յունուար): Տիգր. տպ. Մ. Շարաձե 1900. 8 լ էջ 370+16+48: (Ցարիկան երկու գիրք՝ 8 ռուպ.):

65. Նոյն. Ծ Կարծ, Գիրք A (1900 Յուլիս): Անգ Ծ՝ էջ 386+17-32+49-112. պատկեր՝ 3:

66. MSÉRIANTZ LEON, Notice sur la phonétique du dialecte arménien de Mouch. Paris 1899. 8՝ pp. 18

56. խալիվեանց Բ. — Ցասննէրորդ Գործնախմբի Գրքովի բառարանական թիւին ու նպատակին ինքնին իսկ յայն և նախաբանն: «Միեղեք զմիմեանս», այս է՝ պահՅեցէք խաղաղութիւն:

Հեղինակը յառաջ էր բերել նախ ՃԲ. դարուն աղբաւորներն, իւր նախորդ դարուն լիցայ ունեցած առաւելութիւնները, յառաջդիմութիւններն, հետզհետեան, Ֆրեդիական, մաթեմատիկական... գիտութեանց մէջ, եւ իւր այս սեպակական աղբաւորները 20րդ դարուն կասկէզելը:

«Բայց սորա հետ, կը յաւելու Հեղինակը, 20րդ դարը ժառանգում է եւ մի խնդիր... մեր պատերազմների գոյնը թիւին է մեր յուսարդ դարում»:

Հեղինակին փոյթն է ցուցնել այս պատերազմի գոյնը թիւին նմանը, որուն շարժառիթները կը համարէ՝ սուս աղբաւորութիւն, անգուծ կիրք եւ շահասիրութիւն, որոնցմէ յարաջ է կեանքայնապէս անուղորդութիւններն իրաւամբ կասկէզ է «հեթանոս» այն էլ զեւ եւս կազմա բարեբերի դարերում որով եւ հրով տարածել (ու) իւր սերութիւնն ուրիշ ազգերի սահմաններում: Եւ մտքովի սղակիկը ունենցնելէ: Ար կուսի նաեւ «Թափառական փրկիչութիւն», զէմ, որոնք կը պաշտպանեն թէ «անխաւսութիւն շարիք է»: Եւսում կը բերէ Սպանիայի եւ Միացեալ Նահանգաց մէջ ծագած կուսին հետեւութիւններն: Ռուսաց կայսրէ խաղաղութեան համար հասնած հրովարտական 8 կանոնները մի առ մի (էջ 12—15):

Ար զիտե աշխարհիս երկու կիսագնդի մէջ դասած մտաբեր, եւ կը տեսնէ իր սակեւունքները «խաղաղութիւն» եւ «խաղաղութեան ընկերութիւններ», ինչպէս Անգլիան, ուր «նիստուս» է, կրտէ, եւսանգուս է անընդ հաստ պրոպագանդ (Propagande) եւ պարբերական թերթերն խաղաղութեան համար. Գաղղիան, Չեխիերիան, Աւստրիան... Բաւարացիք խաղաղութեան օգուտներն եւ անոր յառաջ դեքած աղբայ դարապատմաները: Ար քարոզէ «յարգել օտարներէ հուսար», խոսելով ընդդէմ լրագրութեան: Ի վերջ ամենայնի բարեբանայն «խաղաղութիւն է կոստիւսով վանանախմբ դարը ապագայ սերունդին» գոչելով կը կնքէ գործը:

Հեղինակին գրութեանն մէջ բռնած ո՞նք նիւթին համեմատ աղբայ եւ աշխարհ է՝ ազատ բնու մասին օտար բաներէ: Ա՛:

57. Յոլիվու Զ. — Գործնախմբի Գրքովի Բ. Կիտէ: Նոր յարեւուստութեանը պատարաստուած քերականութեանն Ա. Գիրքն Յ յարի յառաջ Մասնութեանն ապագանէն լիցայ տեսած էր. այժմ մեր առեւել ունինք Բ. Զ, որ «զբազան է Ա. Գիրքով աւանդուած օրէնքները ընդլայնելու»:

Քերականութեան յարեւուստութիւնն է ըստ ամենայնի Ֆրեդիերիկ Բատայլլենի (Fr. Bataille), որ մանկանց շատ յարմար է: Բայց արեւոք լուսաւ

զոյն շէր ըլլար, եթէ առաջնորդէն շեղելով, նախ առաջին էլը գրուէին կանոնները կամ քերականական մասը, իսկ երկրորդ երեսը ընթացականներն ու հրահանգները, որոնք մեծաւ ընամար զեղեցիկ ու կը թեմէ կտորներէ թէ՛ արձակ եւ թէ՛ շարժաբերական: Կը բարդանան:

Ուրիշ կողմանէ որչափ ալ Հեղինակ Յիկով աւանդած ինչ ինչ կանոնները մեզ ընդունելի չեւեւան, սակայն զորոն իւր կարեւորութիւնը չի կորսցնէր ստանց պատմաւա եւ կը մնայ միշտ յանձնարարելի: Կապ:

58. Յիվիվիլի Էյ ընկերացու ԶԳ. Նիյ: Ցեղեկագրեան կ'իմանանք, թէ ընթացատուան 1899 տարեընթացին մէջ 1312450 ՊԷ. Ի մուտք ունեցած է եւ նոյնչափ ալ ելք: Այդուս թիւեր մայրենի կամ օտար լեզուաւ նոր հրատարակուած ընթացի գրքերը, զորոն ընթացիւնը զիւրացնելու եւ մասնաւորաբար ճիշտացնելու համար՝ Օգտակար առաջարկ մը, կ'ընէ, զոր մայրաքաղ ընթացի՝ հոս յառաջ կը բերենք:

1. Անն մը բաժանորդ կը գործի ամիսը և զը. «պլ սոս» կամ ութ մեթապիլեոնց վճարելով:

2. 60 Բաժանորդի յուսով տարին 50 Ֆր. կը գոյնայ, որով՝

3. Անն մ'օր Գաղ. եւ Հայ. 20ի շարժ, նոր հրատարակուած ընթացի գիրքեր, նոր եւ հրահանգիչ վեպեր անխաղաղութիւններ, կամ գիտական գործեր, պիտի բերուին՝

4. Պարբերականներն աւելի վատահելի զըսվածաւ մ'ընթարթեաներ:

5. Բերուած գրոց ցուցակը ամեն ամիս բաժանորդաց պիտի ղեկուսէ եւ իւրացանդի բաժանորդ օրացած մտածան ընթացիւնը արժանաւարին ձեւընէ կը ստանայ:

6. Բերուած զբեքը բաժանորդաց տրամագրութեան պիտի ըլլան: Բաժանորդը՝ «մայն իրաւունք պիտի ունենան նոյն գիրքերը կարգաւոր բոլոր տարուան մէջ», տարիէ մ'ետքն ընթացիւնը սեպակականութիւն կ'ըլլան: Բայց բաժանորդը «իրաւունք ունենալով միշտ զանոնք կարգաւոր»:

7. Բաժանորդը եթէ զբքի մը զնուելուն կը փակուցրի, վարչութեան զիմելու են, միայն թէ զիրքը տեսչական կառավարութեանն աղբիւնայ ընկալի: Կապ:

59. — 62. ԷճՏ-Նագարեանց իւր այս շարք կարգի գրութեանը, Երեւանի Հայոց հոգեւոր թեմական պարտիզի մէջ վարչութեան նիստումս տրած ինչ ինչ անկարգութեանց ու անկանոնութեանց դէմ՝ «որոշ կանոնադրութեան եւ ծրագրի անհրատարակութեան», կը շնչի: Եղբայ՝ մտնի իրաւունք ունի Գ. Ա. Մանգիլեան ընելու: «Զով շարք ներքոյն անկանոն զարգացնել, այնպէս շարք իւր է բնական զարգացը: Ուր չկ'տէ թէ միշտ ինչ է բնական, ինչ է անոնապիտան... որչափ անկանոնութեան վնաս լուսնէ: Իրաւամբ կ'ողորմ փորձուս Ցեւուսը: Հեղինակը թէ աղբի ժամանակս ալ կանոն կամայ մուս կը գտնէ «անփարստութեան», զազն մշտութիւնն նոյն իսկ Երեւանի Հ. Ս. հոգ. թեմին: Գրքոյն մէջ, որուն գործելիք աւերին քաղ ծանօթանալու համար հարկ չկայ օրինակներ յառաջ

բերել. որովհետեւ նոյն է պատճառը որ այժմ նոյն պարտքն ինք զինքն այն յառաջագիտութիւններէն զորոք կը նշմարէ, որ առջոյ տարի յառաջ կըր զայս բոլոր սննդ սպասարհ կը փոյլէին եւ առողջ կը զնմար. իսկ այժմ... Բայց մեթոքարտանն այն է որ գրական Մարտիկ մ'իրմէ շարժուցուաւ, որ իբր գեղ ու գարանն. պահելով վայելելութեան սննն կերպերը եւ գրութեան մ'առն յապովութիւնները չի զանարար իւր անհունը աշխատարարութիւնը գոհելու եւ նման մանուկի մ'աղաղակել՝ Արեւմտեան թիւնն պատուաբեր գործն ու սակայն շնք գիտեր, թէ արգելաբէն շեղուցիկն ձայնը գաղաղակն վարչապետը զով արձականք պիտի տայ... Երանն չեք գիտեր, թէ մեր միւս ազգ. վարժարաններն ալ սննն կերպերն մէյնիկ Շահ-Նազարեաններ, որոնց "Յիմարեան ցանկութիւն, ըլլա՞ր" գաղաղակն մէջ որոշ "ծրագրեր" մ'ու "կարգ կանոն" խախտել:

63. Տեղը իրմ-իկր-նի-նը: — Առջեւնիս ունինք պատկերազարդ կրօնագիտութիւն մը, որ պարզ քրիստոնէական էր տարբեր իր "գիտելիք" ներքոյ: Այս գիտելիքներու մէջ բառական տեղեկութիւն տարբարած կայ. թէ առջ յարմար՝ այդ դաս խնդիր: Երբ սեփականն նայելով՝ ստիպուած ենք բռնել թէ գարեհեթ ի վեր վե՛ծն նի. թէ կարծ խնդիրներու մէջ մնալ ինչ կեկեղծույց Տարազաւ վարդապետութիւնը շնք անտեսել, այլ խառնուաներ անկէ, թէ եւ արգարութեան գիտարք կը Տամարնը բռնել թէ մէկ քանի կետի մէջ սպիւղ վարդապետութիւնը վերջապէս ընդունուած է:

Հ. Ս. Հ.

64. — 65. "Լուսոյ գրական Տանգուս, Տրուս քՏ. Ազնեանց: Առջեւնիս անկեր լուսոյի արճարական տարեշրջան մը, ներկայ տարւոյ կրկին գրքերն" որոնց մասին կարող չեղանք ցայժմ քանի մը իտպ բռնել: Այժմ կը լինընքն այս պակասը, այս անգամ քիչ մ'առնել Տամարեան ընկողով ըզմականութիւնը, քանի որ նոյնը Տրատարական է թերթի մտածակին զայս. (առաջին գրքերն սես Մարտի թիւը): Ուստի կը յիշենք միայն զիստ որ յոգուածները:

Սկիներ առաջին գրքէն, "Կնուէք" փոքրիկ գրուած մըն է (էջ 1-36) Պերճ Պառչեանցի, որ իւր սիրուն սնովք գծած է այս "ազգագրական պատկերը", զիւղական կենսութիւն: Հարեանանով բրէլ մը Ե. Ըրճաղի կը Տրատարակէ "Երկու Տատուած Մ. Նալբանդեանցի Աշխարհարար Գերականութեան Ներմուտքի մասին" (էջ 37-59), որ գրուած է 1863 Ապր. 1ին: "Ցարնաթի արցունքը" (էջ 60-4) զայց մըն է, զոր ուսերէնէ թարգմանած է Ալ. Հիման-Ջալալեան: Այս անգամ կը սկսի ընդարձակ եւ Տատարքրական կենսագրական մը կարող գրէ մը, այսինքն նոյն Ե. Ըրճաղի "Միտիւ Յովեկեանն Լիւին" գրութիւնը (էջ 65-191): Այս սեղ կայ ամբողջ գործին առաջին կետը կամ (Գլ. Ա-Ժ.) մնայեալ կը գանձեր երկրորդ գրքին մէջ (Բ Գիրք, 160-302, Կլ. ԺԱ-ԺԲ), սը Գաւարի: Առանձնական գիտականի մը կենսագրականն շատ աւելի է ներկայացուածը, եւ ընդհանրապէս Շահաղիգի զբոլուած յը պէտք շունի յատուկ յանձնարարութեան:

Հայ գրականութեան Տատարքութեան՝ որ յատկապէս զարգացու գարուս վերջին կետին եւ որուն ամենամեծ սատարիչներն էր Լիւին, ճամարիտ պատմութիւն է ներկայ գրուածը կենսագրութեան մեծ ասի եւ նկատի ունենալով ի Տարիէ գիտուարարար Լիւինն արդիւններն եւ գրական երկերը: — Երանթիւն Քունձանեանց բրուտ է բանաստեղծութիւն մը՝ "Երկու Տրէշ" (էջ 192-201) որ "Տին զայց" է, բայց գրուած ներկայ "Տայ ժողովրդի Տամար" Պարզապէս յիշեր փոքրիկ գրուածք մը "Երանթագիտութիւն" (էջ 202-6) Արշակ քՏ. Միւսանեանցի: — "Բաղէշ եւ իւր շրջակայքը" Տատարքրական տեղագրութիւն մըն է (էջ 207-231), որուն Տեղեկական ստորագրութիւնը չենք գտներ. բայց ինչպէս սիրբը խմբագրական ազգ մը կը ծանուցանէ՝ կազմուած է 1881 թուին Ներսէս պատրիարքի Տրամանով. Գրուածքն բուն այսմ բառական Տին է, եւ վիճակագրական տեղեկութիւնքն ի Տարիէ ներկայ վիճակը չենք ցուցներ: Նոյն տարին Բաղէշ շար թարգման. Հայք կը Տարուս իբր 2000 ասուն, Նկարագրութեան մէջ առնուած են բայ ի թարգման շրջակայ գիւղեր, ու Բաղէշի գաւառանները Մտակուն, Իսկան, Սպարիքր եւ Աջուր-Չար կամ Երկու տերէ՝ իրնց գիւղերով: — Յաջորդ "Երկու" (էջ 232-9) ութ կողմ բանաստեղծութիւն եւ նոյն Ե. Քունձանեանցի, այս անգամ "Նաղսանից" որոնց կցուած է "Աշտի արցունքներ" քերթուած Պ. Մոնտեանցի (էջ 240): — Բուն խմբագրէն՝ Գրու քՏ. Ազնեանց՝ կայ այս անգամ "Նից-Նարին" գրութիւն մը (էջ 241-80), որ ինչպէս խորագրին ալ կը ցուցնէ՝ "Տարուսական ուղեւորութիւն" որ մին է կամ տեղեկական ուղեւորութեան մը՝ որ յունիս 12 օրն անց է Տարիէն ուղեկցախմբակով մը եւ այցելած Ախալայքի Ս. Ամանին վանքը՝ (Մեղրամանի) Աւագ իշխանի մատուռը, Հարաւա, Աւառնց այլը, Օձուն (Սան Տիւ մո), Արզուի գիւղը եւն, լի բազմութիւ տեղեկութիւն. ներով տապանարարներու եւ արձանագրութեանց, ձեռագիրներու եւ այլ Տունութեանց, գրուած օրագրի սնով: (Տո Տատուած՝ Ա-Ե) Ըարանակութիւնը կը գանձեր երկրորդ գրքին մէջ (Բ, 322-36, Տատուած՝ Ջ-Ը.) սը կը նկարագրութիւ ԱյլեհՏատ, Բարինը ու Մարց, եւ "գեղ ի Ս. Գրիգոր" Հեռագրքրականն Չունի-այլին Տանուած ձեռագրաց Տատուորները (տես Ա, էջ 252 եւն) որոնց առաջին է Դուսիկ Մեղարտի "Ի Ս. Խառն" որուն յարակից է "Ե զպատճառն առ ընթեր երեւոյ Դուսիկ Գունուայ" (16 էջ ըլլա՞ր) միւսներն իբրեւ Տատարքրական յիշեր մագաղակայ թերթ մը՝ երկու երեւոյ "քառանկիւններ" մէջ նկարուած գոյներով թագաւորների պատկերներ, թուով 30, ինչպէս կ'ըսուի գրնէ 700 օրուն Տուն թերթ մը, սը եթէ միշտ է՝ անկաշի յարգ կ'ունենայ: — Բժշկական Ս. Մայուրեանց կը շարունակէ "Կենսական պահանջներ" գրուածքը՝ թարգմանութիւ գերմաներէնէ 281 90 Կունու: — Պատմական բաժնին մէջ (էջ 291 եւն) կը գտնենք այլեւայլ կնիքակեր Ղարաբաղի, Նախիչեանի եւ Ըամաշտուի մեղները Ղարաբաղի եւ այլ արեւմտական յեղերուն մասին լինածնի մատենագրարանէն, նամակ մը Հ. Զ. Զ.

հրաբանի (800—1). եւ «Թուղթ Սահակայ Արեւունայ առ Մովսէս Խորենացի և ի խորենացոյ պատասխանը (էջ 302—9) Տրատարական Շահախոսեանց օրինակս «Մամիկազարութիւնը նահանգս գրչաբեր մը Վեհեմկայ տպագրէ» զգալն աարբերութիւններ, ունին թղթերս — ժողովրդական բաժնին մէջ կան բայ ի Գր. Բալասանցի «Գրախազարութիւններէն» (Տինգ քերթուած, 310—3), հետադրական հասարակ մը «Գովթի գեղեկ կեանքից», Գրքեր եւ հանելուկներ (էջ 313—20), ցործը հուարած եւ Մ. Արեւունայ նոյն գիւղը 1899 թուին: — Մասնաբաժնական բաժնին մէջ Ա. Տեր Միքէլեան կը քննէ խորենացոյ մասին լոյս տեսած երկու գործերը՝ Ստ. Մախնատեանի եւ Բ. Ա. Գե. Գե. Գե. Գե. Գե. (էջ 321—7), իսկ Գ. Բ. կը գրէ «Գրական գործիչներ» (էջ 327—6 շարք մ'որիկ նորատիպ գրածը կ'ընկապ առնելով: — Շահախոս ասուանաօրութիւն մըն է «Ժամանակագրութիւն քործոց Ազարանայ» (էջ 337—47) համեմատութիւն ժամանակագրութեան Նիշնի եւ Փարպեան, աճէն կողմէն արժանի բանասիրաց ուշադրութեան, որուն հեղինակը պարզ Օ՞ր կը ստորագրէ: — Գ. Տեր Գուշեանց կը ծանուցանէ որ «Գիտութեանց Գանձարան» մը (էջ 348—50) սկսած է Տրատարական, առեւտրէն-վարչարէն հանրագիտական բառարան մը որուն երկը գրքերը լոյս տեսած են, խմբագրութեամբ Ռոստամաշխիւն: Հայկական իրաց մասերը պիտի ստաննէ ինքը, որ արդէն սկսած է Գ. Հատարան (B) Հայերէն հանրագիտարան մը ստակաին կը պահէ: — Ար յալըրքէն սյուշայլէ, իսկ վերջը՝ կրին Եսաւեանք: Աստղինն է Կանոնք Ս. ժողովոց, որ է «գործ Արեւմտակէ սարեկ. Գաւթեանի», համառոտ ամփոփում կ'անուարաց, որով սյժմ է Տրատարական թերթ մը (էջ 1—16, հատած Ա. Գ) շարունակութեան յալըր գրքին մէջ (Բ. Եսա. էջք 16—32, հատած Գ—Ե) եւ մնացեալ մասերը յետոյ կարգուս: Աշնակներ որ շատ նման գործ մը միայն սյրուրեանկան կարգուս կոչ մեր հաւաքման մէջ, գործ Եսկովայլ գպրի Ամստրուցոյ օրինակած «Ի վայրէժան... Արեւմտակէ սարեկիսկպոսի», շարողի Ս. Կարապետ եկեղեցոյ իսկիւտարի. (տէս մեր՝ Ես. ցալ, 945—6): — Երկրորդ յաւելումս է «Յուլ—48» «Այլը երաժիշտ, վիպական գրուածք կամ՝ Իտալա» Ա. Կարալէնիօի, որուն թարգմանչէն է Մուշէ վարպետու Շարունակութիւնը յալըր գրքին մէջ (Բ. Եսա. էջք 40—112):

Անցնինք Բ. Գրքին, որուն մեծ մասը շարունակութիւն ըլլալով առավելոյ վերջ յիշեցուս, առտի Տոս չեղը կրինք: Սկիզբը կը գաննէր՝ 1901, Ս. Իլիսանի Ժ.Ձ. զարագարէն, պատմական ակնարկ Ս. Գր. Լուսաւորի կենցաղ ու գործոց. (էջ 1—48) Յովհաննիսեան հանդանակած է երեք փոքրիկ քերթուած (49—52), իսկ Իսահակ Եսաւթիւնեան պատմական վիպակի մը երկրամբերէն թարգմանութիւն մը, որուն խորագրին է «Ռարցուց» (էջ 53—89), գործ Մարտոս Եօկայի: Կ. Գուրամանց կը շարունակէ իւր հետադրական գրուածքը՝ «Հայերէն իրգանգայում», Յովհ. Չմբշկիճ, են (էջ 90—147.) որ սկսած կը նախընթաց

աարչընմին (Գ. Տարի. Բ, 54—101), քաղուածք Շարեթեթերի հաշակոյց գործէն, որ հոս կ'աւարտի (հոս Գ. Ե—ԺԱ.) Թ. Թուանանցի փոքր քերթուածէն ետքը (148 «Փայլ» Լէրնանովից), կը գաննէր Արշակ ք.Տ. Միհեանցի «Բնասութեան յատկութիւններ», գրուածքը. (էջ 149—159) յետոյ Շահակոյց գրած Իլիսի կենսագրութիւնը (տես վերը) եւ զարեալ Թ. Թուանանցի «Մեկը-Իսուկ», պատմական պօսէմա» (1728—1750), ժառանգանշար բաժնով եւ ծանօթութիւններով քերթուած մը: — Պատմական բաժինը կը պարունակէ նամակներ, նախ հասա ը Արշակոյցի (էջ 337—9), յետոյ Արշակ Տեր-Միքէլեանի համառոտ գրութիւն մը «Շիրակահանի ժողովոյ», մասին (էջ 340—7), եւ Ստ. Կարաբեանցի նամակներ, թուով շարս հասա. (էջ 347—55): — Մասնաբաժնական բաժնին մէջ Կ. Ք. կը շարունակէ իւր «Գրական երկերից» (էջ 357—61), ուր այս անգամ կ'ընկապ առնուած են ի միջի սյլոց՝ Բանասեր, Կարայրի՝ Կորին, եւ Ա. Շահախոսեանի «Հին Հայոց հեթանոսական կործ» (Բառու 1900): Մնացեալը կը բռնէ Ա. Տեր Միքէլեանի՝ Բարդուխանութեան ստուերը, ժողովրդական բաժնին է Գր. Բալասանցի «Գուշեանի երգը» (էջ 366—8): — Այլեւայլըն հետադրական իրերը կը պարունակէ, սիշք սիշքը՝ «Եկեղեցական թանգարան», Տփղիսի վաւերի մայր եկեղեցոյ բակը կ'առուցուած, որուն շինութիւնը պատաստ է արգէն: Ետքը լուսանկար մը կը ներկայացնէ շէջքի ձակաւոր, եւ զիմացը՝ անոր հիմնադրին կամ շինելու առաջ բարեգործին՝ Աւետիս Բ. Ղուկասեանցի պատկերը: Ի միջի սյլոց յիշեցուս «Եակ. Շահախոսեանց», գրողը՝ Ալյան Շահախոսեանց (էջ 374—9): Արեւի Եսաւեաններն արդէն վեր յիշեցինք:

Ն. Յ. Տ. 66. Մոսկուայի Համալսարանի ասանձնականուսացի Պր. Ա. Ես. Միքեանցի ձեռնարկած է հայ բարբառների ասանձնասիրել, եւ սկսած հասարակել՝ «Ասանձնասիրութիւններ հայերէն բարբառախոսութեան», որուն առաջին մասը լոյս տեսած է, այսինքն՝ «Հասանձնական ձայնագրութիւն Մուշի բարբառին հանդերձ ձայնագրութեանը Գրարարի» առեւտրէն լեզուս. (Этюдю по Армянской диалектологіи. I. Сравнительная фонетика Мужского диалекта въ связи съ фонетикою Грабара. Mosk. 1897, pp. XXIV+146.) նոյն նիւթի մասին Հեղինակին Պետերբուրգի Համալսարանին մէջ 1897 շուրս. 10 խօսած «Կերամական ճարտ», ծանօթ է մեր ընթերցողաց թարգմանութեամբ ժ.Ա. Մեկէլեանի. («Հայերէն բարբառախոսութիւն, են», Արեւու 1899. 8⁰ էջք 29, Աջք. Միս. Ա.) Միհեանցի նիւթի մասին է նաեւ առավելոյ անպարկ զար. լեզուս, որ անընկալութիւն մըն է Մշոյ բարբառին ձայնագրութեան մասին: Գրուածքը ներկայացուած կը Արեւուսեալուց ժ.Ա. Համաժողովոյ մը 1897 թի գուսուրեցուս է Պարսի, եւ լոյս տեսած է նոյն Համաժողովի Տեղեկագրոյ արձանի բաժնին մէջ. (Actes du XIe congrès international des Orientalistes. I Section, Pays Ariens. Paris 1899, pp. 299—

316.) Անիէ այժմ առանձին հասուած է: Հեղինակը՝ չկարենալով բուն հողոյն վրայ ուսումնասիրել՝ կատարած է իւր ուսումնասիրութիւնը 1894—5 տարիները կովկաս, այնտեղ պապականեաց Մշակուցութեան իսկ քաղաքով իւր գործին առաջը, դուռնութեամբ գործածելով նաեւ այլեւ-պէս զբի առանձն զըլլեցներն եւս՝ որոնք միշտ շին ներկայացնէր սեղանի վրայ բարձրան այն մշակութեամբ, որ լեզուագիտի մը համար անհրաժեշտ է: Հոս ալ նոյն բարբառին լայնագիտութիւնն է ներկայացուածը, նոյնպէս համամասութեամբ Գրաբարի, նախ լայնագիտութեան մի առ մի, յետոյ՝ ներկայ բարբառներն ու ապա Բազմաձայնները: Մտերմանալով իրենց անհար է մեզի հոս յիշել: Ահրջե կը ծանուցանէ Հեղինակն որ իւր «Ուսումնասիրութեանց» Բ. մասը պիտի բլլայ բառակազմութիւն, ձևաբանութիւն եւ համակայնութեան առանձնատարութիւնը Մշայ բարբառին, Հին բարբառներն հետեւեալը գտնելու համար անհրաժեշտ էր ուսումնասիրել ծանօթ հնագոյն մեթոդները Մտերմանով, Վենետիկ եւ Վիեննայի եւս, որոնք համամասութեամբ աշխարհագրաբարբառներն եւ Գրաբարի՝ բառական աստիճանի մասակարարն նախահայ լեզուի շինուածքը կազմելու սկիզբնն է, ինչպէս կը յուսայ Հեղինակը: Կատարած այն իրաւացի գիտազննութեանն որ եթէ ուրիշ քննչաց յաջողի Մշայ բարբառի նոյն ուսումնասիրութիւնը կատարելու բուն հողին վրայ, մեր ունեցած ներկայ աստանն մեծապէս պիտի լրանայ եւ անձնութիւնը ուղղուի:

Հ. Յ. Տ.

ՅԵՂԻՆԱԿԱՆ ՏԵՄԱՌԱՊԵԴՆԵ
 Առնմա, 29 Նոյեմբեր 1900:

Լրաշատ ամսոյս բազմաթիւ պատահարներուն էականներն են հետեւեալքն. Վերջին օրերս Գահերեցն Կրիզեր հուլանդական Գէլզէրլանդ մարտանալով հասա Մարսէլ ուր Գաղղիացիք զինք մեծ շքեղութեամբ ընդունեցան: Կրիզեր որ Եւրոպա եկած էր իւր վերջին փորձ իւր սիրած ժողովրդեան համար իրաւունք պահանջելու, կաթոճս ո՛չ եթէ պարտնալ ըլլար այլ յաղթական ծաղանք կատարելու եկած ըլլար Եւրոպայ, այնչափ պատիւ ընդունեցաւ Եւրոպայի շէնքը կրկնած միջոցին: Պարիս Լուրէ զինքը պաշտօնապէս ընդունեցաւ, ստիպուելով ժողովրդեան ծայնն: Կրիզեր Գերմանիայէն անցնելով հուլանդաց պիտի մեկնի: Անգղիական բանակին ընդհանուր հրամանատար կարգուած է Կիլընէր: Ռոգերոս

Դեկտեմբերի առաջին տասնեկին մէջ պիտի մեկնի ղկա ի Եւրոպա: — Ամսոյս 15ին վերջնական կերպով զոգուեցա Պարիսի համաշխարհային ցուցանաղէտը, շատերն յուսահար ընելով եւ ինչպէս կը վախահարուի մեծակ պակասով (deficit): — Բիւլով Գերմանական Խորհրդարանին առաջին նիստին մէջ իսկ կրցաւ իւր դիրքը հաստատել իւր խօսած ճառոյն եւ Զատագովութեամբը, որուն վրայ քաղաքական լրագիրները շատ գովեստի կը խօսին: — Գերմանիոյ Պարիսի դեսպանն անձնական ծերութեան պատճառներով իւր հրաժարականը տուած է, որ ընդունուած ալ է: Միւնտէրը շատ սիրուած էր Պարիսի մէջ: Մնանապէս Պետերբուրգի դեսպանը՝ Էշխան Ռադոլին՝ հրաժարած է իւր պաշտօնէն: — Աստրիա մերձեցող ընտրութեանց առթի՝ բոլոր կուսակցութիւնք յաղթող չանդիսանալու համար ամէն ճիգ իր թափին. յոյս կայ որ Կալանդեականք աւելի բազմութեամբ Խորհրդարանը մտնեն այս անգամ: — Ռուսիոյ Նիկողայոս Վեհ. Զարին հիւանդութիւնը քաղաքական աշխարհի մէջ բաւական յուզում կը պատճառէ. թժկաց վկայութեամբ հիւանդութիւնն որովայնի ժամտանոնն է եղեր, սակայն չեն պակսիր ուրիշ կասկածներ յարուցանող ծայներ ալ: Թէ հիմնաւոր առ այժմ՝ կարելի չէ ըսել: Զարին այս հիւանդութեան ժամանակ ամէնուտեք համակրանաց ցոյցեր կ'ըլլուին:

ԲՈՎԱՆԴԱՌՈՒԹԻՒՆ

- ՌԻՍՈՒԹԵԱԿԱՆ
 ՀԱՆՐԱՅՈՒՄ — Զանի մը ձեռագիրներ. Անտարանց Լազ. մեմ., Երուսաղեմի եւ Երևոյցի. 353:
 ՄԱՆԵՆԱԳՐԱԿԱՆ — Նկատողութիւնք Փաստաւոր պատմութեան վերաբերեալ. 367:
 ԼԵՂՈՒՄԱՄԱՆԱԿԱՆ — Արարիկի գաւառաբար-ստը. 362:
 ՄԱՏՆԱՆՈՍՈՒԿԱՆ — Գեորգայ Պիտիպայ վեց-օրեայք. 367:
 ՊԵՏՄԱԿԱՆ — Նոխարթուալուց քաղաքային նեղքն կարգադրութիւններ — դաշնադրութիւնք — պատրաստութիւնք — կտակ. 373:
 ԱՅԼԻՒՄԱՅԵՐ
 ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱՂՈՒԹՅՈՒՆ. 380:
 ԳՈՂՏԻՔԱԿԱՆ ՏԵՄԱՌՈՒԹԻՒՆ 384:

ՎՐԱՄԱՆԱԿՈՒ ԾԻ ՊԵՏԱՄԱՆԱՆԱԿՈՒ ՆՄԱՐԱԿՈՒ
 Կ. ՌԱՊԱՆԵԼ Կ. ՊԱՐՏՆՅ
 ԱԻԿԵՆԵՆ, ՄԻԻԲԱՐԵՆԵՆ ԵՂԱՐԱՆ